

Šaur, Vladimír

Předložka из v současné spisovné bulharštině

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. A, Řada jazykovědná. 1964, vol. 13, iss. A12, pp. [227]-234

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/101308>

Access Date: 22. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

PŘEDLOŽKA *уз* V SOUČASNÉ SPISOVNÉ BULHARŠTINĚ

1. Jedním z málo propracovaných úseků slovanských mluvnic je srovnání významů předložkových obrátů v různých jazycích. Jestliže prostým pádům je věnována vysoká pozornost, zůstávají pády předložkové často stranou, přestože jsou frekventovány a vyjadřují nejrozmanitější významy. Ty mohou být zkoumány buď z hlediska příslušného sémantického okruhu¹ nebo z hlediska úkonu příslušného prostředku.² V této stati jde o rozbor jedné z otázek, jejíž vysvětlení je důležité pro vyjasnění poměru bulharštiny k jiným slovanským jazykům.

2. Všimneme-li si poměru mezi předložkovými spojeními pro vztah odluky ve slovanských jazycích, vidíme, že bulharština s makedonštinou se liší od ostatních. Většina slovanských jazyků užívá pro odluku 2—3 spojení, vesměs s genitivem. Jsou to předložky: 1. *ot/od*, 2. *<* jъz*, případně 3. s. Nynější podoba *s* a *jъz* se liší formálně v ruštině, jen graficky v češtině. V srbocharvatštině *s* s genitivem je řidší a ve zbývajících jazycích obě předložky toneticky i graficky splynuly.

V makedonštině, a prakticky i v bulharštině, je jen jedna předložka odluková, *od/om*. Spojení předložky *c* se substantivem tu má význam jen sociativní, příp. významy s ním sdružené. V makedonštině předložka *уз* zanikla. V bulharštině převládá jiný význam, „rozptýlenosti“, zatím co odlukový význam se tu udržuje jen jako archaismus. Protože je bulharský význam *уз* dost osobitý a cizinci si jej obtížně osvojují, je třeba o něm blíže pojednat.

Vývoj významu *уз* je tu pozoruhodný, protože prošel několika etapami. Ještě víc překvapí, že této zajímavé otázky bylo věnováno málo pozornosti. Prof. Andrejčič³ vysvětluje vznik nového významu ze zániku pádových forem. Prof. Duridanov⁴ soudí, že změna významu předložky *уз* začala ve 14. století, a cituje místo z nápisu v Lesnovském klášteře v okolí Kratova v severní Makedonii, publikovaného J. Ivanovem⁵. Duridanovova interpretace je však problematická; uváděné spojení „*изъ долъ . . над Букову равнь*“ může zrovna tak znamenat „dolinou“ jako „z doliny ven“ — a jiný doklad není.

Jazykový rozbor pozdějších památek, zvláště damaskinů, však ukazuje, že starý odlukový význam *уз* byl dlouho živý, i když již existoval nový význam předložky „ven skrz překážku“, později „skrz“ i dovnitř. Teprve v 19. století po vzniku spisovné bulharštiny se pomalu ustaluje předložka *уз* v dnešním významu, který zhruba odpovídá stavu v severovýchodních nářečích. Avšak ještě mezi dvěma světovými válkami došlo k výrazným změnám významu, takže „současný stav“ je obrazem jen asi posledních 15—20 let. Složitý je i stav v dialektech, zvláště západních a jižních, kde dochází k zajímavému vztahu mezi předložkami *уз* a *нуз*.⁶ Historie a nářeční významy vyžadují podrobného rozboru, který autor stati připravuje.

Úkolem článku je tedy přesně popsat užití předložky *уз* v současné spisovné bulharštině. Proto bylo úplně excerpováno 8 děl prózy a částečně excerpovány další knihy a časopisy, vesměs díla nejnovější.

3. Původní odlukový význam *из* je v současné době již řídký. Jen v jednom díle (Rus.) zahrnuje 25 ze 158 dokladů = 15,8 %. Jinde není buď doložen vůbec (Snacha, Igl.), nebo nezahrnuje víc než 5 % dokladů. V celé Talevově trilogii je jen 4 × z celkového počtu 390 dokladů na předložku!

Из se vyskytuje jen v těchto případech odluky:

a) Po slovesech s předponou *из-*, kde působí vliv předpony: *изплъзвам се из ръцете, изскубвам се из ... , изниквам из земята, изваждам из джоба* apod.: *Нурилка се изскубна из ръцете му и го стрелна с остри, змийски очи* (Rus. 211.) *Из комина на електроцентралата се извисваше синкав дим.* (Rus. 240.) Ojediněle: *Роутер го придружи до портичката, пред която спря елегантна кола. Из нея излезе млада жена* (Rus. 66) — v posledním spojení je však běžné ... *от нея излезе ...*

b) Jedná-li se o vycházení zevnitř nepřístupného, neproniknutelného, jen tušeného, předpokládaného prostoru: *На гърдите му се поклащаше автомат, из раницата се подаваше (z batohu vyčnívalo) гумирано платнище.* (Rus. 291.) ... *техния стар континент, който ги теглеше из невидимата далечина като огромен магнит* (Minkov 185).

a+b) V kombinaci obou případů: ... *един работник който неочаквано изскочи из облака пара, се приближи до баѝ Атанас* (Ul. kr. 81); ... *чудо-вище, изскочило внезапно из морските бездни* (Pirin 223); *до сами оградата изплава из тъмното ... една лека кола* (Prikl. 159).

Předložka *из* nemá vždy čistě odlukový význam, nýbrž označuje i „ven skrz něco“: *това значение излиза из рамките на абстрактните съществителни* (I. Lekov, Izv. 8, s. 590) = *tento význam přesahuje rámec* — doslova: vychází přes rámec — *abstraktních substantiv*. „*Излиза от рамките*“ je velmi neurčitým vyjádřením popsané skutečnosti, a proto je nutno užít *из*.

Někdy musíme být opatrní, srov. *Аврам Немтур ... изрече гласно ... решението си, както дойде то сега из тъмнините на съзнанието му, дете преди още може би бе назряло* (Žel. 371) — do češtiny přel. Hana Reinerová: ... *vyslovil nahlas své odhodlání tak, jak se teď vynořilo z temných koutů jeho vědomí ...* Český překlad stírá bulharské prolnutí dvou významů: 1. přišlo z temnot vědomí, 2. přišlo ne najednou a skrytě.

c) Ve spojení *случай из живота, факти из история, из средата* apod.: *Развазана се някоя подробност из живота на великите хора* (Sem. 160.) *Малко са посетителите из средата на работниците и селяните* (Rab). Tento typ se objevuje často v titulcích (*Из нашата земя хубава*), názvech obrazů (*Из градската градина*) apod. Jde tu o kontaminaci významu odluky s významem ohraničení jevu.

d) Archaicky v konstrukcích jako: *дъжд се лее като из ведро* (leje jako z konve); *Това изоставане ще подкopaе из основа* (do základů) *стройната система на работния график* (Skār. 137); *Ловец убива животното из засада* (z úkrytu); *Планината обличаше нова дреха и укротено то слънце из ден в ден* (den ode dne) *я шареше* (Il. 694.); *Лазар Василев ... крещеше като из тръба* (Rus. 96) (křičel silně); *Из дълбочината на философски гений Маркс предсказа* (Rab.) (z hloubky, hloubkou).

Stopy tohoto významu jsou i ve složených předložkách *извън, изнад, иззад, изпод, измежду* a v příslovečných spězkách *изоснови* (od základů), *изпърво, изпосле, извътре* (zevnitř), *издалече* (zdaleka), *издъно* (ze dna), *изотзад* (zezadu), *издълбоко* (z hloubky), arch. *изначало* (od počátku).

Uvedených spojení se užívá stále méně, což je nejjasněji vidět ze srovnání dnešních literárních děl se staršími. Dobří současní stylisté (Karaslavov, Talev, Vežinov aj.) se odlukovému *uz* vyhýbají. Avšak ještě počátkem tohoto století — dle D. Cvetkova⁷ — byly obvyklé případy jako *излезе из гората, върне се из тъмното царство, отрада се обажда из гърдите му, преписах из печатните листове следите късове, сълязи се моят из очите му* apod. (všude na otázku odkud?). Dnes je tu všude běžně *от*.

4. Základní dnešní význam bulharského *uz* bychom popsali jako označení „uvnitř“, a to ne „uprostřed“, nýbrž „rozptýleně, v některých z více možných bodů“. *Из* je tu významově blízká předložkám *с, на*, příp. *спред*.

Pro postižení poměru mezi *uz* a těmito předložkami vyjdeme z předl. *с*, jejíž význam „uvnitř“ je obecně slovanský. Avšak zatímco „в + jméno“ znamená prostou polohu uvnitř či prostý směr dovnitř, znamená „из + jméno“ to, co je uvnitř na více místech, nebo se pohybuje bez jasného směru. Lze říci, že bulharské *uz* se má k bulharskému *с*, jako se má ve většině slovanských jazyků místní význam *но* (chodím po náměstí) k místnímu významu *на* (stojím na náměstí, jdu na náměstí). Předložky *на* a *но* se týkají povrchu, *с* a *из* vnitřku. Vzniká tu v bulharštině systém protikladů s členy: 1. na povrchu — uvnitř, 2. celek — rozčleněně (pro pohyb: směřování — vnitřní pohyb), srov.:

	pro klid:	celkově	rozčleněně
	pro pohyb:	směřování	vnitřní pohyb
na povrchu		на	по
uvnitř		в	из

Proč se rozvinul tento vztah v bulharštině víc než v jiných slovanských jazycích? Jistě je to ovlivněno významovou šíří předložky, která nabyla mnoha významů gramatických; musela se proto zbavit „pohraničních“ významů, zvláště místních, které se přenesly zejména na *с* a *но*. Aby nebyly tyto předložky „příliš zatíženy“, projevila se snaha „uvolnit“ je dalšími významovými posuny. Tak předložka *uz*, znamenající dříve „skrz“, se čím dál více zapojovala do protikladů k *с* a *но* a původní význam „pronikání“ se omezil na „pronikání uvnitř ohraničeného jevu“.

Předložka *но* však má ve slovanských jazycích několik místních významových odstínů. V bulharštině je nejběžnější odstín rozprostření v celé ploše, resp. pohybu, zahrnujícího celou plochu (typ „voda se rozlila po louce“). Je tu však zastoupen i odstín distributivní (typ „chodíme po domech, po vesnicích“ atd.) a je tu i odstín pohybu za cílem (typ „jdu po cestě“). Všechny tři odstíny jsou si blízké, mezi nimi nelze vést jasnou dělicí čáru. Pod vlivem distributivního odstínu předložky *но* se i předložka *uz* objevuje v případech (14). — O blízkosti k předložce *спред* srov. (10).

Základní význam předložky *uz*, zahrnující víc než 95 % všech případů, má několik modifikací, ovlivněných povahou celého spojení. Rozlišujeme modifikace:

I. Substantivum v singuláru (výjimečně v plurálu):

- A. Po slovesech **pohybu** a) na otázku kde? (5)
 b) na otázku kam? (6)
 B. Po slovesech **změny stavu pohybem** (7)
 C. Po slovesech **přenosu informace** (8)
 D. Po slovesech ostatních a) spojení **vyjadřuje** rozptýlenost (9)
 b) spojení **nemůže vyjádřit** rozptýlenost (10)

II. Substantivum v plurálu (výjimečně v singuláru):

- Spojení s významem **distributivním** (11)

III. Ustálené spojení *из пътя*

(12)

5. Podstatné jméno s předložkou *из*, které stojí u slovesa **pohybu**, určuje místo, uvnitř něhož se pohyb koná, jehož hranicemi je omezen: *За първи път Стоян се движеше из града.* (Žel. 21.) *Штоф го водеше из лабиринта от галерию.* (Rus. 280.) Pohyb se koná uvnitř města, labyrintu apod. Tento typ, na otázku kde? i kam? zahrnuje 40–50 % případů užití předložky *из*, z toho na otázku kde? převážnou většinu (srov. § 6). Aniž změníme sdělnou hodnotu výrazu, můžeme zde v řadě případů užit *по*, srov. *Решу се... да се разгласи за панаира от амоните на двете църкви, да се разгласи из цялата чаршия* (Presp. 121) × (o téže skutečnosti) *Така се разгласи, както се каза вече — и от амоните на двете църкви, и по цялата чаршия* (Presp. 122). Rozdílém *из/по* se tu obsah sdělení nemění. Přesto není užití *из* a *по* libovolné; záleží na substantivu, s nímž se předložka pojí, a to takto:

Předložky *из* se užívá zejména u jmen, označujících vnitřek trojrozměrně ohraničeného prostoru (dům, místnost, kostel, dílna, ... jeskyně, doupě apod.): *Климент Бенков... взе да ходи из стаята.* (Žel. 145.) *Тънки ритмични звуци се гонеха из кабината.* (Pirin 34.) *Павел... се разходваше из тясната каюта* (Pirin 139.) aj.

Naproti tomu *по* stojí v podobných spojeních u jmen, označujících plochu (podlaha, deska, střecha, ... obličej, kůže — a vůbec povrch předmětu —, pole, louka atd.): *Следователят нервно премести по масата (po stole) едно от перата си, после пак го върна на мястото му.* (Presp. 620.) *Лукава усмивка пробягна по лицето му.* (Presp. 500.) *През нощта сънува, че тичат двамата по ливадите (běhají po loukách) край Струма да ловят пеперуди.* (Rus. 13.)

Některá označení mohou být chápána podle situace buď jako označení plochy, nebo i prostoru. Např. *улица* může znamenat „plochu, po níž se něco pohybuje“, nebo také „prostor mezi domy“. Též *коридор* je podle souvislosti plocha či prostor. V bulharštině si tu lze stylisticky pomáhat vhodným užíváním *по* a *из*, setkáváme se s obojím. Srov. *Въздъхна дълбоко... и повлече по улицата натезжалите си нозе.* (Žel. 215.) × *Емил... се изгуби из напречната улица.* (Rus. 49.) — *Кака Мара... мъкнеше подире си Гита навътре из коридора към библиотеката.* (Sem. 119) × *Ей я водата, потече по коридора.* (Sem. 102.) — *Небо: ... всички други сватбари се събраха около огъня или зодеха из двора сити и развеселени.* (Žel. 267.) × *Ния идваше тук, ходеше по двора и градината, по тихите чардаци, по празните стаи...*

(Presp. 79) — v prvním spojení jde vždy o pohyb v uzavřeném prostoru, v druhém případě vystupuje do popředí něco jiného.

U slov *поле, ливада, кър* je pochopitelně *из* výjimečné, u slov *планина, село, двор* se vyskytuje obojí. Odstín ohraničení, těsnosti je vlastní *из*; užitím *по* vnášíme pocit volnosti pohybu.

Zajímavé je sledovat poměr obou předložek u jmen, označujících terénní útvary. Jde-li o porostlá místa (*гора, храст, букак, ...*), stojí tu spíše *из*: *Садык се шумуна из храстите и забърза вътре из гората* (Rus. 205). Rovněž bývá *из* u označení hlubokých, skrytých míst (dutin, údolí, ssutí apod.): *Потокът монотонно шумолеше из скалистата теснина*. (Rus. 7). Pro místa, označující svah, se užívá obou předložek. Pro holé plochy a vyvýšená místa častěji *по*, jen u slova *балкан* je běžnější *из*.

Pro pohyb ve vodě se užívá *по*, má-li se na mysli pohyb po hladině: *Тя каза мечтателно, че иска да се разходи с лодка по езерото*. (Sem. 311.) Je-li míněn vodní prostor trojrozměrně, je třeba užít *из*: *Част от петрола се беше разлял из морето около горящия кораб и сега страшни пламъци працяха и съскаха по водата*. (Pirin 261.) *Из* však může být užito pro vodní plochu, jde-li o doprovodné odstíny, např. *той бродеше без път, обречен на вечно скитничество из морския безкрай* (Pirin 69) — je tu doprovodný význam „toulání nekonečném“, proto *из*.

Pro pohyb ve vzduchu znamená *по въздуха* „par avion“, jinak vždy *из*.

Dobří autoři užívají rozdíl *из/по* stylisticky, srov. *Къде ще го търсят? По бостанджийските колиби, из водениците, по овчарските егреци. Ще се лутат все из тъдявашните кърища*. (Snacha 35.)

6. Bulharština nerozlišuje pádem jména místo a cíl pohybu. Proto předložka *из* se substantivem může označovat i cíl pohybu na otázku kam?, např. *Преспанци забелязаха, че и турците започнаха да се постъжвяват, някои от тях тръгнаха с оръжие из чаршията*. (Presp. 564.) „*Из чаршията*“ znamená cílové místo pohybu. Při studiu bulharštiny je tu třeba být na pozoru, neboť mylná analogie podle jiných slovanských jazyků svádí k právě opačné interpretaci „odešli se zbraněmi z tržiště (ven)“. Pod. *Султана ... сама не можеше да тръгне из турската махала* (odejde do turecké čtvrti) (Žel. 339). *Доколкото бяха останали люде в селото, всяка сутрин излизаша по работа из разгъряните из планината наоколо криви нивици и ливадки ...* (Il. 643) (šli na práci do polí a luk, rozházených po horách kolem). — Tato modifikace není příliš častá; zahrnuje jen asi 6—8 % všech dokladů.

7. Slovesům pohybu se blíží slovesa, vyjadřující výsledek pohybu nebo změnu stavu, vzniklou pohybem, např. *листове ... се разнесоха из цялата чаршия* (dopisy byly rozneseny po celém tržišti) (Žel. 189); *той порови из книгите си, прегледа етажерката си* (hrabal se v knihách) (Skáp. 47). *Дончев взе да бърка из джобовата си* (hrabal po kapsách) (Ul. kr. 76). — Tyto případy zahrnují 5—10 % všech užití předložky.

8. Slovesa přenosu informace (řeči, poslouchání, vnímání apod.) označují pohyb svého druhu, kde nás však zajímá nikoli pohybová složka sama, nýbrž její výsledky. Ty se šíří zdánlivě nepozorovaně — a proto je u těchto dějů předložka *из* vhodným a častým výrazovým prostředkem, srov. *из селото*

приказваха вече за изгубеното момче (Snacha 51) — nelze přesně postihnout, kdo a jak hovořil. Nebo: *Чуха се гласоше тук и там из цялата църква* (Žel. 365), kde jde o šíření hlasů různými směry kostelního prostoru. Tyto případy tvoří asi 15–20 % dokladů na *из*.

9. *Из* u sloves jiných než pohybu znamená výskyt sdělovaného jevu v místě, zpravidla rozptýleně ve více jeho bodech. Jev může být i ukryt. Tak např. ve větě *В гората се обадиха гургулиците, скрити из шумата на дърветата* (Sem. 95) jde o výskyt hrdliček, rozptýlených, příp. schovaných mezi listí stromů. Užitím spojení *скрити в шумата* bychom vyjádřili, že jde o umístění v listí — nic více. Jestliže řekneme *скрити из шумата*, přidáváme ke sdělení prvek rozptýlenosti. Podobně *наоколо се зеленееха разпръснати из гората напратови поляни* (rozptýlené po lese) (Sem. 7); *около клуба и на различни места из парка шумяха стари липи* (Sem. 61). Souvislost těchto případů s modifikacemi po slovesech pohybu je v tom, že rozptýlenost může být výsledkem pohybu, např. *из широкия район на строежа хората бяха съвсем малко* (Rus. 67) — lidé se předchozím pohybem rozptýlili po stavbě. — Tato modifikace zahrnuje téměř 25 % všech dokladů.

10. V určitých spojeních s *из*, kterých není víc než 3–4 % všech případů, může být rozptýlenost vyloučena. V obratu „*той непознат младеж, вагинал героически някъде из планината*“ (Sem. 99) nemluvíme o „zahynutí rozptýleně v horách“ (to o jednom člověku tvrdit nelze), nýbrž o zahynutí na ~~rozptýleném~~ místě z několika možností, která jsou rozptýlena uvnitř jistých hranic. Podobně: *Лазар Глаушев го виждаше почти всеки ден из чаршията, винаги заедно с неразделния му другар Кючук Кадри*. (Presp. 448); — viděl ho (někde) na tržišti; *Двама по-млади селяни незабелязано напуснаха селото и се изгубиха някъде из полето* (II. 572) — ztratili se (někde) v poli.

Že je tento význam *из* blízký významu předložky *сред* (uprostřed), svědčí tyto doklady: *Той нищо друго не можеше да прави сега, освен да крещи и лудува с тълмата, докато се изплъзне из нея* (Rus. 325) (ztratí se v davu) a *Тя тичешком напусна умирясаната на дим клетка и се загуби сред тълпата*. (Sem. 11) (ztratí se v davu). Předložky *из* a *сред* se tu odlišují jen nepatrně. Proto se v některých případech užívá *из* i *сред*, aby se dvakrát neopakovala táž předložka: *Но той знаеше всяка стъпка от този кър, нали из тези ниви (pole), сред тези кории (hájky) беше израснал!* (Snacha 28). O poměru mezi *из* a *сред* lze říci tolik, že *из* vnáší do spojení prvek neznámosti, skrytosti místa děje, zatímco u *сред* je pozornost obrácena k proniknutí dovnitř: Pro označení terénu se užívá spíše *из*, zatímco *сред* je běžnější v ostatních případech.

11. Jak bylo řečeno (4), působí svým významem na *из* předložka *по*. Tak vznikla poměrně nová modifikace distributivní. Tento odstín je zastoupen u různých spisovatelů nerovnoměrně, např. u Taleva je vzácný, avšak u Karaslavova běžný. Talev tuto skutečnost vyjadřuje jinými konstrukcemi.

Obrat s *из* znamená zde podílný výskyt v několika místech téhož druhu, např. *Чак след Нова година започна да се застоюва из кръчмите и кафенетата* (zdržoval se po hospodách a kavárnách) (Snacha 74). Že je tu *из* téměř synonymní s *по*, ukazují podobné doklady z téhož díla *Дору Стойко все поведе*

и повече се застояваше вечер на улицата и по кафенетата (Snacha 94), v témž díle s iz podobná konstrukce na s. 105, 106, 114, s po na s. 185, 192. Podobně *Касабов ... всяка сутрин изпращаше полицаи из махалите, от които преставата да идват на работа* (Rus. 265) (posílal strážníky po čtvrtích). *Тръгнали бяха по търговия из тия места в турската империя* (Presp. 346) (chodili po obchodech po těchto místech v říši — postupně po různých místech!). *От два часа ви търся из кабаретата, мистър Гревил!* (Pirin 158). — Podstatné jméno je tu ve směs v plurálu. Ale ne všechny konstrukce s jménem v plurálu patří sem. Ve spojeních jako *Тя вървеше и се блъскаше из коридорите на фабриката като зашеметена* (Sem. 257) apod. nejde o současný pohyb v několika chodbách, nýbrž o postupné přecházení téhož podmětu z chodby do chodby, tedy o význam, popsany v 5.

12. Je třeba ještě si všimnout spojení *iz пътя*. Bulharské slovo *път*, podobně jako jeho ekvivalenty významu „cesta“ v jiných slovanských jazycích, je mnohoznačné; znamená „Weg“, „Reise“, „Richtung“, „Scheitel“ aj. Aby se v určeních místa významu aspoň zčásti odlišily, užívá se spojení *po пътя* především pro *път* ve významu „Weg“, zatímco *iz пътя* se dává přednost při významu „Reise“, srov. *По пътя надолу и по реката се виждаха доста трупове* (Il. 649) × *А ние, като сме тука, ще го посрещнем nekъде из пътя, като се връща в града* (Il. 486) (uvítáme ho po cestě = až se bude vracet); *Нали ще се спираме тук-там из пътя ... дълъг е нашият път* (Presp. 346); *Из пътя Свиленка питаше* (po cestě se ptala) *Петко Бързата дали не се е излъгал* (Igl. 118); atd. Spojení *po пътя* na poklesá někdy v nepůvodní předložku, kdežto *iz пътя* na není v takovémto spojení dosvědčeno.

13. Vyčerpali jsme významové modifikace bulharské předložky *iz*. V některých případech lze hovořit o kombinaci více modifikací. Zejména odlukové konstrukce se drží proto, že jsou kombinovány s některou modifikací neodlukovou. Jinde, jako např. *не се чуваше ни куче да излае, ни петел да пронее някъде из града* (Il. 15), jsou sdruženy dvě modifikace neodlukové; 1. vznik na neznámém místě (10), 2. přenos informace (8). Existencí těchto možností vzniká vnitřní jednota všech modifikací.

Podle frekvence výskytu jsou nejhodnější modifikace (5), následují (9) a (8). Z toho vidíme, že označení základního významu přeložky *iz* jako rozptýlenosti v předmětu nebo jako pohybu uvnitř jeho hranic je správné.

Významový vývoj předložky dnes směřuje k upevnění jejího postavení v systému, popsaném v 4; zanikají významy odlukové a rozvíjejí se významy nejtrekventovanější. Zanikly významy „skrz“, které byly běžné ještě u Jovkova, např. *До земята се чернеят дупки, из които се провират чакалите* (Jovk. 33) — díry, kterými se protahují; dnes se zde užívá výhradně předložky *през*, protože tento význam odporuje postavení *iz* vůči jiným předložkám.

Seznam excerpované literatury a jejích zkratk

Úplně excerpováno:

1. Igl.	Крум Григоров, Игличево. 2. изд. София 1956.
2. Sem.	Камен Калчев, Семейството на гъкаците. София 1962.
3. Snacha	Георги Караславов, Снаха. София, Български писател 1961.
4. Rus.	Харалам Русев, Под земята. София 1959.
5. Pirin	Петър Стъпов, Тайната на кораба Пирин. 2 изд. София 1962.

6. Zel. Димитър Талев, Железният светилник. 4. изд. София 1960.
 7. Пресп. Димитър Талев, Преспанските камбани. 4. изд. София 1960.
 8. II. Димитър Талев, Илиянџан. 3. изд. София 1957.

Částečně excerbováno:

1. Bobev Стефан Бобев, Победни дни. София 1955.
2. Dal. Павел Вежинов, Далече от бреговете. София 1958.
3. Skāp. Андрей Гуляшки, Скъпоценният камък. София 1956.
4. Prikl. Андрей Гуляшки, Приключенията на Авакум Захов. София 1962.
5. Dask. Стоян Ценко Даскалов, Своя земя. София 1954.
6. Jovk. Йордан Йовков, Разкази, Том 2. София 1932.
7. Nar. čit. Никола Кондарев, Народните читалища вчера, днес и утре. София 1950.
8. Minkov. Светослав Минков, Другата Америка. 2. изд. София 1943.
9. Ul. kr. Йордан Тодоров, Улица крайбрежна. Варна 1962.
10. Rab. Работническо дело.
11. Rodna reč. Родна реч. Год. 1961 + 1962.
12. Izv. Известия на Института за български език. Книга 8. София 1962.
13. Stojk. Dial. Стойко Стойков, Българская диалектология. София 1962.

POZNÁMKY

1. Např. Л. Н. Засорина, Опыт системного анализа предлогов современного русского языка. (Предлоги со значением причины.) Проблемы языковедения. Сборник в честь академика И. И. Мещанинова. Ленинград 1961. С. 64—84.
2. Např. Й. Заимов, Употреба на предлога „за“ в българския език. Известия на Института за български език 6, 1959, с. 320—371.
3. Из семантичния развой на българските пространствени предлози. Училищен преглед 39, 1940, с. 679—687.
4. И. Дуриданов, Към проблемата за развой на български език от синтетизъм към аналитизъм. Годишник на Софийския университет 51, с. 207—210.
5. Й. Иванов, Български старини из Македония, София 1931, с. 159. Příslušné místo zní: „(hranice jde) по делу к Волюяку та изъ доль та изъ Коритницу до Пуак... сеје... къ на Влатце и на Плану и на узо над Букову равнь...“ (Волюяк је корес, Коритница сухе údolí — podle Ivanova.)
6. Spisovná makedonština a jejíjihozápadnější nářečí Bulharska znají pouze předložku *на*; předložka *из* v makedonských nářečích byla podle dokladů ještě v 19. století, v jehož druhé polovině se jí přestalo užívat, s výjimkou deběrského dialektu. — Nářečí Sofie a okolí znají obě formy.
 Zajímavé je také, že *из* ustoupila v novém významu předložce *на* i v dialektu banátských Bulharů, kteří uprchli z bulharského území počátkem 18. století. Někteří starší bulharští jazykovědci (Д. Цветков, Строеж и особености на образцовата българска реч, София 1936; Л. Милетиц, Няколко синтактични и морфологични особености в българските народни говори, Списание на БАН 56, 21—41 snad proto mylně soudili, že forma *на* je správná pro nový význam, kdežto *из* je náležitá forma pro význam odlukový.
7. Синтаксис на глаголните времена, предлозите, съюгите и препинателните знаци в новобългарски език. Пазарджик 1911.

ПРЕДЛОГ ИЗ В СОВРЕМЕННОМ БОЛГАРСКОМ
 ЛИТЕРАТУРНОМ ЯЗЫКЕ

В настоящей статье описываются значения предлога *из* в современном болгарском литературном языке. Первоначальное отделительное значение, похожее на значения предлога *из* в других славянских языках, уступает. Новым, основным является его значение „разбросанности в пространстве“, или „движения внутри границ чего-нибудь“. Такое значение встречается в нескольких модификациях, обусловленных тоже лексикальным содержанием соседних слов. В статье находятся данные о относительной частоте отдельных модификаций.